

Lepelaars *Platalea leucorodia* op nazomerpleisterplaatsen in Nederland in augustus 1995

Spoonbills *Platalea leucorodia* at post-breeding staging sites in The Netherlands in August 1995

KLAAS VAN DIJK & OTTO OVERDIJK

De Lepelaar is één van de meest karakteristieke broedvogels van Nederland. Recent heeft Voslamber (1994) een overzicht gepubliceerd van de aantalsontwikkeling in de afgelopen dertig jaar. Na een dieptepunt in 1968 trad een geleidelijk herstel op tot 606 broedparen in 1993 (Voslamber 1994, aangevuld met een broedgeval in de Rottige Meenthe). In 1994 groeide de populatie verder tot 667 paar, terwijl in 1995 maar liefst 814 paren in ons land tot broeden kwamen (SOVON/Werkgroep Lepelaar).

Nederlandse Lepelaars overwinteren vooral in West-Afrika, met name op de Banc d'Arguin in Mauretanië en in de delta van de Senegal rivier in Senegal. De trek naar de overwinteringsgebieden verloopt via een aantal tussenstops in wetlands in Frankrijk, Spanje en Marokko (Poorter 1982, 1990). Na afloop van het broedseizoen vertrekken de vogels niet direct naar het zuiden: ze blijven eerst nog enige tijd in ons land en concentreren zich dan op zogenaamde nazomerpleisterplaatsen. Hier brengen de Lepelaars een deel van de rui door en bouwen ze reserves op voor de vlucht naar het zuiden. Daarnaast gebruiken pas uitgevlogen jongen deze gebieden in de tijd dat ze nog bezig zijn zelfstandig te worden. Nederlandse nazomerpleisterplaatsen vormen het begin van een keten van wetlands tussen de broedgebieden en de overwinteringsgebieden en vervullen dan ook een belangrijke rol in de internationale trekbaan van onze Lepelaars.

De Lepelaar staat op de nationale Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten (Osieck & Hustings 1994). Daarnaast is in het Natuurbeleidsplan (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij 1990) aangegeven dat Nederland speciale aandacht aan de Lepelaar zal schenken. Hiertoe is een Soortbeschermingsplan Lepelaar geschreven (van Ommering & Walter 1994), met als doel het duurzaam voortbestaan van de soort in Nederland te waarborgen.

Terwijl broedgebieden al redelijk goed zijn beschermd, geldt dit momenteel in veel mindere mate voor rust- en voedselgebieden. Een goed overzicht van alle belangrijke gebieden is in dit verband dan ook onontbeerlijk. Nadat Jonker (1992) voor Noord-Holland een inventarisatie van dergelijke gebieden had uitgevoerd, heeft Van

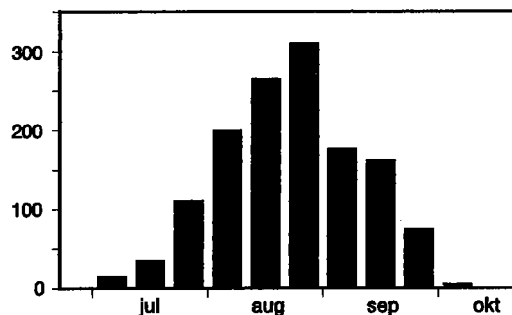
Dijk (1995) recentelijk een overzichtsrapportage gemaakt voor de rest van Nederland.

Eén van zijn aanbevelingen was jaarlijks één of meer simultaantellingen op de nazomerpleisterplaatsen te houden. In dit artikel doen we verslag van een telling in augustus 1995 die in dit kader is georganiseerd. Doel van deze telling was in de eerste plaats een overzicht te krijgen van de aantallen en de verspreiding van Lepelaars in de nazomer in Nederland. Bovendien kan aan de hand van een schatting van de omvang van de nazomerpopulatie een beeld worden gekregen van het landelijk broedsucces (het aantal uitgevlogen jongen per broedpaar). Deze informatie ontbreekt van veel kolonies, maar is beleidsmatig van groot belang om vast te stellen hoe het ervoor staat met de Nederlandse Lepelaars.

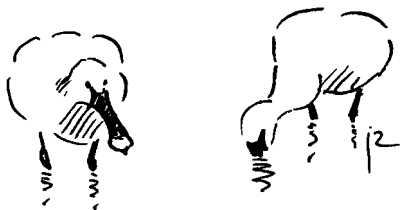
Methode

Rustende Lepelaars zijn eenvoudig te tellen, mits de teller ervaring heeft met de soort en de plek waar ze plegen te rusten. Omdat de meeste gebieden geteld zijn door ter plaatse goed bekende vogelaars en/of terreinbeheerders, is de telfout klein. Een lijst met te tellen gebieden werd samengesteld op grond van informatie uit Jonker (1992) en Van Dijk (1995). De tweede auteur (OO) heeft zich bezig gehouden met de organisatie van de telling.

De telling werd gehouden in het weekeinde van 26/27 augustus. Gekozen werd voor eind augustus, omdat Lepelaars zich dan meer concentreren op grotere pleister-

Figuur 1. Maximale aantallen Lepelaars per decade in het Lauwersmeer in juli-oktober 1995 (Douwma & Overdijk 1995). Maximum number of Spoonbills per 10-day period at the post-breeding staging site Lauwersmeer, July-October 1995 (after Douwma & Overdijk 1995).

Tabel 1. Aantal pleisterende Lepelaars in Nederland op 26/27 augustus 1995. Tevens is het aantal broedparen vermeld (SOVON/Werkgroep Lepelaar). *Number of roosting Spoonbills in The Netherlands at 26/27 August 1995. Also the number of breeding pairs is given.* * gebieden waar de 1%-norm (30 exemplaren, Meininger et al. 1995) wordt overschreden *areas which exceed the 1% level (30 individuals) of wetland of international importance.*

Gebied Area	Aantal vogels aanw. Nr. of birds present	Aantal broedparen Number of breeding pairs
Waddengebied Wadden Sea area		
Rottumerplaat	20	-
Schiermonnikoog *	42	47
Lauwersmeer *	266	-
Ameland *	57	-
Terschelling *	109	65
Vlieland *	116	103
Texel - de Schorren *	238	54
Texel - de Muy	0	32
Texel - de Geul	7	41
Texel - de Mokbaai *	40	-
Balgzand *	346	1
Binnenland Inland areas		
Hoeksmeer	19	-
Makkumerwaard/Kooiwaard *	50	-
Alde Feanen	12	-
Mokkebank	3	-
Zwarte Meer (Vogeleiland)	12	-
Harderbroek	29	-
Oostvaardersplassen *	c.250	330
Zwanenwater	22	63
Wormer & Jisperveld	18	-
Krommenieër Woudpolder	7	-
Graftmeer	9	-
Eilandspolder *	48	-
Hekslootpolder	7	-
Ackerdijkse Plassen	8	-
Deltagebied Delta area		
Quackjeswater *	c.30	77
Kwade Hoek *	70	-
Stellendam - Kiekgat *	79	-
Ventjagersplaten *	87	-
Grevelingen *	38	-
Slikken van de Heen-West *	c.130	-
inlagen Noord Beveland	3	-
Yerseke Moer	1	-
Dijkwater	11	-
Zoommeer Oost	5	-
Markiezaat	1	1
Verdronken Land van Saeftinghe *	58	-
Totaal Total	2248	814

plaatsen (figuur 1), waardoor een telling eenvoudiger is te organiseren. Bovendien zijn pas na half augustus alle jongen vliegvlug. In getijdengebieden werd rond hoog water geteld, in niet-getijdengebieden zoveel mogelijk rond het middaguur. Verder is een simultaantelling nodig, omdat er veel uitwisseling is tussen verschillende nazomerpleisterplaatsen. Gekleurringde individuen bewijzen dit, bijvoorbeeld α zwart[E]/oranje rood (α is een metalen ring), geboren in 1994 op Terschelling. Na het uitvliegen werd de vogel op 19 en 20 juli op Ameland afgelezen, de dag erna in het Lauwersmeer en weer een dag later in de Wyde Mar bij Stiens (Friesland). Hier werd de vogel ook op 24 en 31 juli gezien. Op 9 augustus was de vogel terug op Ameland en uiteindelijk op 26 augustus weer in het Lauwersmeer. Om dubbeltellingen te voorkomen zijn de grote regio's (Deltagebied, Noord-Holland en het Waddengebied) dan ook zoveel mogelijk op dezelfde dag geteld.

Resultaten

Aantallen Alle bekende gebieden die van enig belang zijn voor Lepelaars werden bezocht. In totaal werden 2248 Lepelaars geteld (tabel 1). Meer dan de helft (55%) van de vogels, 1241 exemplaren, zat in het Waddengebied. Het Deltagebied was een goede tweede met 513 exemplaren (23%). In zeven gebieden zaten meer dan 100 Lepelaars: het Balgzand (346), het Lauwersmeer (266), de Oostvaardersplassen (250), de Schorren op Texel (238), de Slikken van de Heen-West (130), Vlieland (116) en de Boschplaat op Terschelling (109). Achttien gebieden voldeden aan het criterium voor een wetland van internationale betekenis doordat er minimaal 30 Lepelaars pleisterden (de 1%-norm, Meininger et al. 1995).

Schatting van de totale populatie Om de juiste omvang van de nazomerpopulatie te bepalen, zijn nog enkele gegevens nodig. Niet iedere locatie in Nederland waar wel eens een enkele Lepelaar zit werd tijdens de telling bezocht. Naar schatting zijn hierdoor zo'n 100 exemplaren in Nederland gemist. De in Nederland aanwezige populatie kan hiermee worden geschat op 2350 vogels. Verder zit normaliter eind augustus al een klein deel van de Nederlandse Lepelaars in het buitenland, met name in Frankrijk. Dit wordt geïllustreerd door wit[L]/wit[N] α , geboren op Terschelling in 1988 en broedvogel op Schiermonnikoog in 1995. Dit individu zat 15 augustus 1995 nog in het Lauwersmeer, maar werd 5 dagen later, op 20 augustus, gezien in de Bassin d'Arcachon, nabij Bordeaux in ZW-Frankrijk (afstand 1100 km). In Frankrijk werden in het weekinde van 26/27 augustus op een viertal belangrijke pleisterplaatsen 163 Lepelaars geteld: Baie de la Somme (61), Golfe du Morbihan (44), Marais de Moëze (23) en het Bassin d'Arcachon (35). Hoewel het hier deels Franse broedvogels betreft (47 paar in 1995, L. Marion), stellen we op grond van waarnemingen van

gekleuringde individuen en tellingen uit eerdere jaren (Girard 1990, Poorter 1982, 1990), dat eind augustus 1995 er al zo'n 300 Nederlandse vogels in het buitenland zaten, voor het merendeel in Frankrijk.

Hiermee komen we op een nazomerpopulatie van 2650 vogels (exclusief de onvolwassen vogels die 's zomers in Afrika blijven). Doordat de eerste jongen al vanaf eind mei uitvliegen, moeten we ook nog rekening houden met jongensterfte. Op basis van globale sterfecijfers van gekleurde jongen schatten we dat eind augustus al zo'n 100-200 jongen na het uitvliegen zijn gestorven. Een (theoretische) schatting voor de nazomerpopulatie komt hiermee op ongeveer 2800 vogels.

Broedsucces Deze nazomerpopulatie van 2800 Lepelaars bestaat uit volwassen vogels en uit uitgevlogen jongen. Het aantal volwassen vogels bedraagt naar schatting 1650 exemplaren: de 814 broedparen en hooguit enkele tientallen niet-broedvogels. Dit betekent dat er zo'n 1150 jongen zijn uitgevlogen, gerekend over alle kolonies gemiddeld c. 1.4 vliegvlugge jongen per paar.

Betrouwbare reproductiecijfers voor 1995 zijn alleen bekend van Schiermonnikoog (47 broedparen, Overdijk 1995a). Hier werd een jongenproductie vastgesteld van 2.6 jongen per nest, die vermoedelijk ook allemaal zijn uitgevlogen. Tellingen van eerstejaars vogels in groepen Lepelaars op het Balgzand eind augustus leverden jon-

genpercentages op van 31% (N=253) en 33% (N=346), terwijl het aandeel jongen op het Zwarte Meer in augustus gemiddeld 21% bedroeg (N=95). Een gemiddeld broedsucces van c. 1.4 impliceert een gemiddeld jongenpercentage in de nazomer van 38% (1000/2650).

Discussie

Verspreiding Van Oordt (1959) vermeldt dat de Lepelaars zich in de jaren vijftig na het broedseizoen verspreidden over de Waddenzee, langs de kusten van het IJsselmeer en over de Zuid-Hollandse en Zeeuwse stromen. Ondanks enorme grootschalige waterstaatkundige ingrepen die in Nederland in de afgelopen veertig jaar hebben plaatsgevonden, is het opmerkelijk dat de huidige nazomerverspreiding ongeveer overeenkomt met die van toen. Sommige gebieden, zoals de Mokkebank en het Vogeleiland in het Zwarte Meer fungeren al vele decennia als traditionele nazomerpleisterplaatsen met min of meer gelijkblijvende aantallen. Daarnaast zijn de laatste jaren, mede onder invloed van de toegenomen broedvogelpopulatie, de aantallen in met name het Waddegebied en ZW-Nederland spectaculair gestegen (van Dijk 1995). Vooral in ZW-Nederland zijn diverse nieuwe gebieden in gebruik genomen en worden oude nazomerpleisterplaatsen, zoals bijvoorbeeld de Ventjagersplaat (Ouweneel 1994), opnieuw intensief gebruikt. Verder hebben

Rustende Lepelaars op de nazomerpleisterplaats het Hoeksmeer in Groningen, augustus 1995 (Hans Hut). *Spoonbills at post-breeding staging site Hoeksmeer in Groningen, August 1995.*

Tabel 2. Broedsucces (aantal uitgevlogen jongen per paar) bij Lepelaars op de Friese Waddeneilanden. N = aantal broedparen. *Breeding success (number of fledged young per pair) of Spoonbills at the Frisian Islands. N = number of breeding pairs.* Bronnen Sources: (1) H. Horn (Staatsbosbeheer), (2) Bakker (1995), (3) Overdijk (1994), (4) Overdijk (1995a).

Kolonie <i>Colony</i>	Jaar <i>Year</i>	Broedsucces <i>Breeding success</i>	N	Bron <i>Source</i>
Vlieland	1986	2.8	24	(1)
Vlieland	1991	1.9	53	(1)
Vlieland	1992	2.1	74	(1)
Vlieland	1993	2.1	75	(1)
Vlieland	1994	1.8	92	(1)
Terschelling	1986	1.5	42	(1)
Terschelling	1987	1.9	36	(1)
Terschelling	1991	1.6	47	(1)
Terschelling	1992	2.1	56	(1)
Terschelling	1993	1.9	72	(1)
Terschelling	1994	2.1	75	(1)
Schiermonnikoog	1992	2.3	13	(2)
Schiermonnikoog	1994	2.9	12	(3)
Schiermonnikoog	1995	2.6	47	(4)

ook verschillende recent gerealiseerde natuurbouwprojecten Lepelaars aangetrokken. Voorbeelden, met maxima tussen haakjes, zijn: de Tjamme Gr (17, 1995), het Hoeksmeer Gr (26, 1995), de Wyde Mar Fr (35, 1993) en de Noordpolder ZH (33, 1993).

Een verhaal apart vormen de Oostvaardersplassen. Verschillen in peilbeheer, en daarmee de beschikbaarheid van voedsel, zijn er voor verantwoordelijk dat aantallen in de nazomer van jaar tot jaar nogal fluctueren (Poorter 1978, van Dijk 1995). Voorbeelden van gunstige jaren, met augustus-maxima tussen haakjes, zijn 1977 (630) en 1988 (820). In 1977 bivakkeerden maar liefst driekwart van alle Nederlandse Lepelaars in de Oostvaardersplassen. Gekleurringde jongen bleken zeer honkvast te zijn, terwijl ze in 1974, een jaar dat de Oostvaardersplassen tijdelijk droogvielen, uitzwierven over heel Nederland. Uit dit alles blijkt dat de Lepelaar aan de ene kant een sterke voorkeur heeft voor traditionele nazomerpleisterplaatsen, maar aan de andere kant ook nieuwe gebieden snel weet te vinden.

Broedsucces Alleen op Schiermonnikoog werd in 1995 het broedsucces van Lepelaars bepaald (2.6 jong/paar). In vergelijking met Waddeneilanden als Terschelling en Vlieland is het broedsucces op Schiermonnikoog verhoudingsgewijs hoog (tabel 2). Tussen 1986 en 1994 liep het broedsucces op de drie eilanden uiteen van 1.5 tot 2.9 uitgevlogen jongen per broedpaar. Een deel van deze variatie kan worden toegeschreven aan de weersomstandigheden. Zo werden in het koude voorjaar van 1991 op Terschelling en Vlieland gemiddeld 1.8 jongen per paar vliegvlug, terwijl er

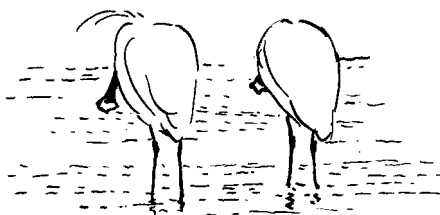
na het mooie voorjaar van 1992 gemiddeld 2.1 jongen per paar uitvlogen. Een periode met slecht weer is één van de belangrijkste oorzaken van sterfte onder jonge Lepelaars, met name als deze 10-20 dagen oud zijn (van der Hut 1992). In deze fase werd ook op Schiermonnikoog in 1995 een aanzienlijke jongensterfte opgemerkt als gevolg van langdurig slecht weer begin juni.

De gevonden jongenpercentages bij het Balgzand (31-33%) en bij het Zwarte Meer (21%) zijn lager dan het verwachte gemiddelde van 38%. Jonge Lepelaars verdelen zich echter niet homogeen over de groepen; het percentage jongen is relatief hoog in kleine groepjes en relatief laag in grotere groepen. Om op basis van het jongenpercentage een goede schatting van het broedsucces te verkrijgen moeten dan ook voldoende groepen bekeken worden. Waarnemingen aan jongenpercentages in 1994 wijzen op een hoger broedsucces in dat jaar. Zo werden op het Zwarte Meer in augustus/september 1994 gemiddeld 45% jongen vastgesteld (N=120, Overdijk 1995b), terwijl eind augustus 1994 op het Balgzand een jongenpercentage van 47% werd genoteerd (N=253).

Hoewel de gegevens fragmentarisch zijn, lijkt het er op dat 1995 een wat mager jaar is geweest en dat het geschatte aantal van c. 1.4 uitgevlogen jong per broedpaar een redelijk betrouwbare schatting is van het gemiddelde broedsucces van Nederlandse Lepelaars. Eén van de mogelijke oorzaken van dit relatief lage broedsucces is de periode met slecht weer (nat en koud) in de eerste helft van juni.

Toekomst In augustus 1996 zal deze simultaan-tellingen worden herhaald. Via het *Eurosita Spoonbillnetwork* zijn contacten gelegd met Frankrijk, Spanje en Duitsland, zodat in de nabije toekomst alle pleisterplaatsen in het noordelijk deel van de trekbaan geteld zullen worden.

Dankwoord Het hier gepresenteerde overzicht had niet geschreven kunnen worden zonder de inspanningen van veel vrijwilligers en vogelwerkgroepen, te veel om allemaal persoonlijk te bedanken. Daarnaast is welwillende medewerking verleend door het Flevolandschap, it Fryske Gea, Natuurmonumenten, het Noord-Hollands Landschap, het Rijksinstituut voor Kust en Zee, Rijks-waterstaat directie IJsselmeergebied, SOVON, Staatsbos-beheer en het Zeeuwse Landschap. Speciale dank komt toe aan Harry Horn vanwege het beschikbaar stellen van

kleurringwaarnemingen en met name vanwege zijn jarenlange inspanningen bij zijn onderzoek aan Lepelaars op Vlieland en Terschelling.

Summary

Spoonbills gather at post-breeding staging sites after young have fledged (Fig. 1). These sites are important, since they are the starting point of the migration route to African wintering grounds. In this paper, the results of the first national census of Spoonbills in The Netherlands, on 26/27 August 1995, are presented. Furthermore, overall breeding success, i.e. the number of young fledged per pair, is estimated.

The count covered all major areas and yielded a grand total of 2248 Spoonbills (Tab. 1). Most birds were observed in the Wadden Sea (1241) and in the Delta area, SW-Netherlands (513). In 18 areas, the 1% level (30 birds) for wetlands of international importance was exceeded. The Dutch post-breeding population in late August was estimated at 2650 birds: 2350 birds in The Netherlands and about 300 birds abroad (mainly in France). Furthermore, we assume that by the end of August some 100-200 recently fledged young had already died. In 1995, 814 pairs of Spoonbills bred in The Netherlands and some dozens of non-breeders were present as well. Therefore, overall breeding success of Dutch Spoonbills in 1995 is estimated at c. 1.4 young fledged per pair. This figure is rather low compared with previous years (Tab. 2); it is argued that unfavourable weather in June caused considerable chick mortality. The conclusion that breeding success in 1995 was relatively low is confirmed by the counts of juveniles in flocks of roosting Spoonbills.

Literatuur

- BAKKER T. 1995. Broedvogelinventarisatie Schiermonnikoog 1992. Inventarisatierapport. Natuurmonumenten, 's Graveland.
- DOUWMA E. & OVERDIJK O. 1995. Lepelaaronderzoek in 1995 in het Lauwersmeer. Intern rapport. Wanneperveen.
- VAN DIJK K. 1995. Voedsel- en rustgebieden van de Lepelaar in Nederland buiten Noord-Holland. Technisch rapport 14, Vogelbescherming Nederland, Zeist / A&W-rapport 101, Altenburg & Wymenga, Veenwouden.
- GIRARD O. 1990. Les observations de la Spatule blanche *Platalea leucorodia* en France. L'Oiseau et R.F.O. 61: 293-304.
- VAN DER HUT R. M. G. 1992. Biologie en bescherming van de Lepelaar *Platalea leucorodia*. Technisch

- rapport 6. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- JONKER J. 1992. Voedselgebieden van de Lepelaar *Platalea leucorodia* in Noord-Holland: actuele situatie, knelpunten en verbeteringen. Technisch rapport 8. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- MEININGER P. L., SCHEKKERMAN H. & VAN ROOMEN M. 1995. Populatieschattingen en 1%-normen van in Nederland voorkomende watervogelsoorten: voorstellen voor standaardisatie. Limosa 68: 41-48.
- MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VISSE-RIJ 1990. Natuurbeleidsplan - Regeringsbeslissing. SDU, Den Haag.
- VAN OMMERING G. & WALTER J. 1994. Soortbeschermingsplan Lepelaar. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.
- VAN OORDT G. J. 1959. Recente broedkolonies, verspreiding na de broedtijd en trek van de Nederlandse Lepelaars. Vogeljaar 7: 142-144.
- OSIECK E. R. & HUSTINGS F. 1994. Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland. Technisch rapport 12. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Ouwenneel G. L. 1994. Lepelaars terug op de Ventjersplaat. Sterna 39: 70-72.
- OVERDIJK O. 1994. Resultaten van een oriënterend onderzoek naar de herkomst van de in 1994 broedende Lepelaars op Schiermonnikoog en enkele aspecten m.b.t. de kolonisatie. Rapport. Stichting Lepelaar Onderzoek Nederland, Wormer.
- 1995a. Lepelaars in 1995 op Schiermonnikoog. Rapport. Natuurmonumenten, 's Graveland.
- 1995b. Lepelaars in het Zwarte Meer in 1994. De Noordwesthoek 22(1): 19-21.
- POORTER E. P. R. 1978. Postnuptiale dispersie en post-fledging mortaliteit. Intern rapport. Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, Lelystad.
- 1982. Migration et dispersion des Spatules néerlandaises. L'Oiseau et R.F.O. 52: 305-334.
- 1990. Pleisterplaatsen van de Nederlandse Lepelaar *Platalea leucorodia* in het Europese deel van hun trekbaan. Technisch rapport 4. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- VOSLAMBER B. 1994. De ontwikkeling van de broedvogelaantallen van de Lepelaar *Platalea leucorodia* in Nederland in de periode 1961-93. Limosa 67: 89-94.

Klaas van Dijk, Vogelbescherming Nederland, Driebergseweg 16c, 3708 JB Zeist
Otto Overdijk, Werkgroep Lepelaar, Knuppeldam 4, 9166 NZ Schiermonnikoog.

Aanvaard voor opname 27 juli 1996

